

extrema de la vida pública entre nosaltres o el caos, la necessitat de trobar un boc emissari responsable de tots els nostres mals...), Smolar no els oposa com a cura, al final, més que la vaga invocació d'uns «valors universals» (p. 131) i d'una certa inquietud «per la col·lectivitat», d'una «disposició a escoltar» (p. 171). Això s'assembla massa a les virtuts sacrosantes com «el diàleg», «la tolerància», «l'obertura», que prediquen des de fa anys i panys instàncies globalistes com la UE o l'ONU, o els seus executors econòmics (BCE, FMI, Banc Mundial...), o els seus portaveus mediàtics com ara *Le Monde* (propietat del gendre de qui és avui el segon home més ric del planeta), autèntics responsables de la malaltia que el llibre diagnostica tan acuradament.

Tot això s'assembla massa, també, als sacrosants valors universals de la República Francesa, avui més desacreditats que mai i, per consegüent, proclamats més alt i més fort que mai. És també una llàstima, per tant, que França, veritable pàtria de l'autor, siga la gran absent del llibre. Un examen del nacionalisme universalista a la francesa segurament li permetria a Smolar discernir més clarament els orígens del seu propi universalisme. També els del seu desig fervorós, de petit, de ser un «catòlic francès» com déu mana (p. 28). I, per tant, els orígens de la seva amnèsia involuntària de les pròpies arrels, que és el motiu principal del present llibre. El tractament de l'expansió contemporània del xovinisme identitari només ho és del símptoma si oblida la crisi paral·lela i profunda dels valors universals. Però potser això ja és material per un altre llibre. ◀

Xavier Ferré Trill

L'INDEPENDENTISME TÉ UNA HISTÒRIA

Historia política del independentismo catalán. De Estat Català al 1 de octubre

Fermí Rubiralta

448 pp., 2020, Tafalla, Editorial Txapalarata

Fermí Rubiralta (1959) és un historiador forjat en la investigació sistemàtica i rigorosa. El seu doctorat en ciència política a la EHU tractà comparativament el moviment independentista gallec, basc i català entre 1959 i 1973.¹ Aquesta recerca

¹ Fermí RUBIRALTA: *El nuevo nacionalismo radical. Los casos gallego, catalán y vasco (1959-1973)*, Donostia, Gakoa, 1997

—juntament amb l'experiència prèvia assolida en la primera tesina existent sobre la formació del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (1969-1974)— li serví per a encetar una etapa en la qual ha fixat historiogràficament les característiques fonamentals de l'independentisme polític català.

La seva capacitat de recerca planificada ha fet que representants independentistes i fets oblidats o marginats hagen eixit a la llum pública. És un fet a remarcar tenint en compte que llur estudi ha estat minoritzat per una recerca acadèmica massa encotillada per estereotips i models generalistes, entre estructuralistes i marxològics deterministes. Concepcions circumscrites en una anàlisi acrítica de formacions socials que no es corresponen amb la lògica de l'estat-nació. Del producte investigador rubiralta n'han sortit una tretzena llarga de biografies d'activistes, ideòlegs i polítics en les quals sovint les tres dimensions n'esdevenien una de sola.

Historia política del independentismo catalán suposa, per ara, la culminació de la síntesi de l'evolució interna del moviment polític d'alliberament nacional del Principat, conseqüència de continuades etapes constituents en un horitzó més que centenari.²

Cal dir per endavant que l'edició de l'assaig, intel·ligentment produïda per l'editorial basconavarresa Txalaparta per al públic ibèric, no és una reedició automàtica de la primera història de l'independentisme publicada per Rubiralta.³ Precisament, un mèrit metodològic de l'obra és que reflecteix tots els assoliments d'estudis fins ara publicats per l'historiador i polítòleg respecte de la contextualització de les tàctiques que han modelat històricament el moviment fins al present.

A la llum d'aquesta acumulació prèvia de treball teòric de l'estudiós originari de l'Hospitalet de Llobregat el llibre introdueix, al meu parer, unes fites que exposo tot seguit.

1. Rellevant situació de la conjuntura de transvaloració estratègica i ideològica del catalanisme i la formulació del primer independentisme. Existeix, ara com ara, la *querelle* de si l'independentisme prové del catalanisme, i quines són les diferències entre les dues formulacions. De la mateixa manera que cap a la dècada dels anys noranta del segle passat existí el debat —encapçalat per Agustí Colomines i Ernest Lluch a les planes de *La Vanguardia*— al voltant de si «catalanisme» i «nacionalis-

² Gairebé simultàniament l'historiador ha publicat una altra síntesi, més compendiada, Fermí Rubiralta: *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*, Lleida, Pagès editors, 2020

³ Fermí RUBIRALTA: *Una història de l'independentisme polític català*, Lleida, Pagès editors, 2004

me» eren, o no, políticament equivalents; actualment ha sorgit el debat de la cruïlla «catalanisme»/«independentisme». Aquesta situació no deixa d'estranyar (si no és per tacticisme polític) després de centenars d'estudis sobre les variables catalanistes. Plantejar historiogràficament a hores d'ara la qüestió reflecteix, si més no, una certa manca de criteri teòric resolutiu. Massa erudició acadèmica i poca capacitat crítica de síntesi comparativa?

Del text de Rubiralta es pot concloure que la conjuntura condicionant emergent independentista es defineix a partir de dues conjuntures. La primera, entre Solidaritat Catalana i la crisi d'Estat espanyol restauracionista de 1917; la segona etapa parteix d'aquest *momentum* fins a l'articulació de l'Estat Català el 1922, primera organització política que estabilitzà el moviment que aleshores es denominava «separatista».

La frontissa que defineix la generació de consciència civil d'alliberament nacional vingué encapçalada per l'auge del lideratge de l'encara coronel de l'exèrcit espanyol Francesc Macià i pel suport social, cultural i polític cap a la plataforma patriòtica electoral Solidaritat Catalana formada el 1906.

On calia, però, trobar l'arrel de tot aquest moviment d'afirmació solidari era en la plataforma aglutinadora de tots els sectors patriòtics que articulaven la Unió Catalanista (1891), organització que, sota l'aleshores presidència del Dr. Domènec Martí i Julià (1861-1917), girà progressivament del culturalisme cap a un determinat gradient de politització. Qui n'agafà el pòndol fou l'activista de primera hora Daniel Cardona entorn d'un nucli agitador que projectà la primera politització independentista. En aquest *gir* de «1917» és quan hom assisteix a la superació del catalanisme i a la socialització de l'independentisme. El pas del catalanisme a l'independentisme es concretà arran d'una crisi de legitimitat de l'estat espanyol i de la capacitat de resolució revolucionària en aqueixa conjuntura. Independentisme i revolució democràtica eren, i són, consubstancials. I tota la corrua de publicacions, organitzacions i casals independentistes a l'exili (el president Puigdemont no n'és el primer cas!) i llurs moviments tàctics posaren les bases per a la fundació del primer partit independentista, Estat Català, que havia de dur a terme la formació de la República Catalana. Tampoc, doncs, res de nou en comparació a l'objectiu de 2017.

La primera part de l'estudi aporta claus suficients al lector perquè pugui comprendre les raons de l'esgotament de la via catalanista i de l'emergència del programa independentista. El catalanisme s'havia quedat petit. Ara bé, aquest pas no comportà el fet que l'independentisme hegemonitzés el camp polític nacional. N'era una variant molt important que palesava el fracàs estratègic del catalanisme reformista —liberal i socialitzant— davant la seva proposta modernitzadora d'Espanya.

2. El volum exposa amb claredat les dues conjuntures conseqüents esmentades adés. L'etapa de sensibilització col·lectiva del període 1906-1917, capitalitzada políticament per espais de sociabilitat —el CADCI, casals i ateneus de barri, agrupacions excursionistes— explicava el perquè de la formació, primer, de la Federació Democràtica Nacionalista (FDN) (1919), formada a l'entorn del lideratge de Francesc Macià i en el context de la vindicació d'un Estatut d'Autonomia a iniciativa —no assolida— de la Mancomunitat. Aquesta resposta i la tasca d'internacionalització del fet català —la Declaració Valencianista de novembre de 1918 i les relacions entre la Lliga Regionalista i la Unió Valencianista s'inscriurien en aquest marc d'externalització condicionat per les tesis autodeterministes de gener de 1918 del president nord-americà Wilson—⁴ en una Europa en guerra (Els Voluntaris Catalans) explica el vector nacional «1919-1922» i el pas de la FDN a la fundació d'Estat Català (1922). Tot aquest procés resta molt ben exposat per Rubiralta tot i destacar les circumstàncies que marquen un progrés cap a la consolidació del lideratge i del programa independentistes. S'accentuava la crisi de l'Espanya endins i fruitava la tàctica «Catalunya enfora».

En tota aquesta evolució caldria retenir que l'independentisme externalitzava la seva presència davant l'agressió a la llengua i els brots de violència civil espanyolista —les *Ligas patrióticas*. El complex simbòlic, ideològic i polític que incorporava la crisi de legitimitat de 1917 —situació provinent dels efectes de la crisi d'identitat castellanoespanyola arran del desballestament imperial restauracionista de 1898— fou decisiu en complementar un ambient de conscienciació civicopatriòtica (el que era el catalanisme en la seva forma genèrica) amb l'organització d'una alternativa política no pas reformista. «1917-1922»⁵ explicava l'esgotament de la via reformista

⁴ ¿Fins a quin punt el posicionament geopolític de Wilson no fou un cop de mà per a estendre la influència dels EUA a l'escaquer europeu de postguerra i contrarestar l'efecte previ nacional «Lenin-Partit Comunista Bolxevic», avançat al president nord-americà tretze anys en la promulgació del dret a l'autodeterminació i la separació dels pobles?

⁵ No és únicament l'independentisme que pren consciència política organitzativa produint, així, un salt endavant. És un conjunt de situacions i fets revolucionaris que expliquen que el món restauracionista ha crebat: l'ascens del sindicalisme obrer (l'assassinat patronal-policial de l'advocat Francesc Layret cal situar-lo en aquest context) i del pistolisme de defensa anarquista, l'auge de les avantguardes i de la bohèmia contrària a les repressions de vida burgesa, el procés de davallada del Noucentisme, i, en general, la influència dels corrents revolucionaris internacionals, que condicionen l'organització de partits comunistes a Europa, deuen explicar raons primordials per les quals el sistema polític restauracionista espanyol entra en crisi imparable fins el «1931», que fou una oportunitat perduda. Estat Català era, també, una conseqüència d'aquesta primera crisi de legitimitat contemporània. El cicle «1917-1922» dissenya un vector revolucionari múltiple que, potser, caldria considerar en conjunt

Cavour-Cambó i l'ascens rutilant de la via rupturista democràtica simbolitzada per la «constel·lació Macià», o la promulgació d'un «Nosaltres Sols» adaptat a les circumstàncies de la via catalana cap a la independència.⁶ Fou en aquest context que la lluita del poble irlandès adquiriria ressò.

3. La recerca destaca la progressiva articulació econòmica, humana i territorial de l'independentisme macianista en l'etapa definida entre 1922 i 1931. La maduració estratègica i programàtica de la fórmula «estat català» entorn d'un programa socialitzant i policlassista, es catalitzà en l'acte de proclamació de la República Catalana el 14 d'abril de 1931. La proclama d'una federació lliure d'estats ibèrics culminava una etapa d'organització politicomilitar contra la dictadura de Primo de Rivera entre 1925 (fets del Garraf contra Alfons XIII) i 1926-1927 (aixecament de Prats de Molló). Amb aquell acte sobiranista republicà Macià volia unificar la via d'ERC i la d'Estat Català sota la fórmula d'estat lliure, opció semblant a la via irlandesa defensada pel representant independentista irlandès Éamon de Valera.

4. El no assoliment de la República Catalana, per decisió unilateral —disfressada de «diàleg» intergovernamental «Madrid»-«Barcelona»— del nacionalisme republicà espanyol, dugué a terme una grupusculització organitzativa de l'independentisme. La crítica a Macià en fou l'efecte crida. A remarcar, malgrat tot, l'associació entre etapa revolucionària democràtica (fi de la dictadura de Primo i substitució del model d'organització política estatal) i la cohesió del moviment independentista.

Fou injusta la crítica de sectors independentistes al gest de Macià en substituir la forma «República» per la de «Generalitat»? Macià, com es deia, «traí»? El fet cert fou que l'etapa de reorganització i recomposició tàctica independentista entre 1931 i 1939 —etapa que recull tres fets fonamentals: constitució d'EC com a partit i, doncs, de trencament amb la línia possibilista d'ERC i la intervenció d'EC en els fets del 6 d'octubre de 1934 i en els fets de maig de 1937— dugué a una polarització entre l'assumpció de l'opció marxista per part d'Estat Català-Partit Català Proletari i l'Estat Català mateix, i endegà el començament de la consolidació del lideratge de Joan Cornudella, futur cap del Front Nacional de Catalunya.

⁶ La banalització de l'expressió «Nosaltres Sols» (i, doncs, per extensió del *Sinn Féin* irlandès) en sectors intel·lectuals i polítics parlamentaris que es proclamen d'esquerres és indicativa d'una aproximació merament formalista i confusional que no reflecteix el significat de l'expressió en l'època en què fou encunyada. Una altra instrumentalització, molt més greu, de «Nosaltres Sols» qualificada d'organització paral·lela nacionalsocialista en el context del nomenament del president Quim Torra i uns seus tuits que han estat percebuts com a «supremacistes», ço és, racistes (!) en l'article de l'historiador Juan Francisco Fuentes: «Las amistades del Lepén catalán», *El País*, 2018/06/06. Lepen, segons l'historiògraf, és Torra

Cal, doncs, tenir molt en compte tota la segona part de l'assaig de Rubiralta en trobar-s'hi idees i esdeveniments de ruptura que no seran únics i que es tornaran a repetir en la posterioritat mediata. El debat sobre el contingut de classe a assumir per l'independentisme s'intensificà comptant, d'una banda, amb la trajectòria sociabilista del CADCI, sindicat del comerç i dels tècnics industrials, i, de l'altra, amb la recepció de les idees comunistes soviètiques. L'ombra de l'octubre rus era allargada.

5. L'estudi exposa amb detall l'evolució i superació de la grupusculització independentista a la diàspora després de 1939. La superació de la fragmentació organitzativa es produí a través del procés fundacional de Front Nacional de Catalunya (FNC), prèviament denominat «Organització Patriòtica Resistent». Front, constituït com a partit el 1940, fou el principal referent polític d'alliberament. Comptava amb l'ecosistema associatiu (americà) a la diàspora i amb les campanyes d'internacionalització del plet català. A destacar de la recerca de Rubiralta tota la campanya de recomposició independentista duta a terme en el marc de la Segona Guerra Mundial i la postguerra i el funcionament dels cercles concèntrics independentistes de suport civil començant per la impagable tasca de divulgació internacional del fet nacional català feta pel Consell Nacional Català i per la xarxa de publicacions i actes de sensibilització dels casals i organismes cívics de l'exili. La dimensió internacional fou, i és, una columna prioritària en l'estratègia de la totalitat d'organitzacions parapolítiques i polítiques d'alliberament nacional. Aquest aspecte és una de les conclusions a extreure de l'estudi que comentem.

6. És fonamental per a comprendre la contemporaneïtat independentista, l'associació elaborada pel moviment entre marxisme i societat nacional. Aquesta relació —extensible d'altres organitzacions d'esquerra revolucionària com Germania Socialista i la nord-catalana Esquerra Catalana dels Treballadors— significà, entre els anys seixanta i setanta, un acte de modernitat ideològica en consonància amb d'altres organitzacions internacionals alliberadores —de Galiza a Vascònia fins a Occitània i de Còrsega a Bretanya i a Irlanda del Nord. El marxisme independentista desenvolupà un treball intel·lectual i orgànic que permeté debatre noves formes de lluita sectorial (ecologisme polític, Defensa de la Llengua) i armada i de propaganda armada (EPOCA i Terra Lliure).

La segona ruptura ideològica al si de l'independentisme esdevingué als anys setanta, amb la constitució del PSAN (1969) i del PSAN-País Valencià (1974) i la formació del PSAN-P (1974-1979). En conjunt, l'aportació d'aquest nou independentisme revolucionari fou la d'endegar una estratègia de ruptura democràtica als

anys setanta com a resposta a l'entrisme reformista de plataformes com l'Assemblea de Catalunya.

7. L'autonomisme, com a expressió local de la reforma, fou contestat per l'existència de posicionaments superadors d'aquella estratègia. La denúncia de les mancances de la descentralització territorial situava la continuïtat de la lluita del PSAN i de la nova formació IPC (conseqüència de la unificació entre el PSAN-P i l'OSAN de la Catalunya Nord) i motivà la constitució de la plataforma unitària del Moviment de Defensa de la Terra. Amb tot fou un desig unitari que no quallà a causa de l'orientació contraposada de les dues grans estratègies que articulaven la proposta: una (PSAN) decantada a bastir un Front Patriòtic i la defensada per IPC, orientada al desenvolupament de la lluita política sectorial a fi d'incidir territorialment.

En qualsevol cas (pp. 257-309), l'esgotament autonomista del peix al cove pujo-lià es produïa enmig d'altres línies de treball com fou la del moviment assembleari civil de la Crida i els nous posicionaments favorables a la independència d'ERC.

Aquesta darrera etapa no caigué en el buit. L'experiència dels darrers quaranta anys de persistència i de lluita contra la repressió policial constituïren la «base prèvia» ideològica i organitzativa per a comprendre, per exemple, mecanismes organitzatius sense els quals no hauria estat possible la culminació de l'1 d'octubre de 2017.

L'etapa 1970-2010 constitueix, per ascendent generacional, el referent moral immediat portador del bagatge polític que, en part, explica el salt qualitatiu efectuat pel moviment independentista operat des de la crisi d'aprovació d'un nou Estatut (2005) fins al referèndum d'autodeterminació de l'1 d'octubre de 2017, objecte d'anàlisi de la darrera part de l'estudi de Rubiralta que serveix per a analitzar sociològicament l'etapa transcorreguda de dotze anys. L'independentisme del segle XXI no neix del no res: és un nou registre que perpetua la qüestió política pendent: l'alliberament de les nacions que no són «propietat» de l'estat espanyol.

8. El capítol cinquè (pp. 313-363) raona el marc definit per les tres crisis contemporànies de l'estat espanyol —econòmica, política i institucional— i defineix amb exactitud el panorama que permet de situar la catalització política present entorn d'una segona gran crisi de legitimitat polaritzada en el *momentum* «2017». El missatge de l'organització i materialització del referèndum precisava que la solució a la qüestió nacional no passava per superar una crisi governamental, ço és, un canvi de model de governabilitat, sinó que l'acte de sobirania octubrista constata, tot just, una constant: la crisi orgànica d'Estat.

Per aquest motiu és adient el posicionament de Rubiralta quan diu que el que ha passat al Principat pot esdevenir a Euskal Herria i afegim, a tota societat nacional que organitzi les contradiccions cap a la legitimitat de l'exercici a l'autodeterminació. Efectivament, el que ha passat al Principat no ha estat cap tsunami, sinó l'esclat de l'acumulació latent de les obsolescències del model caduc d'estat espanyol, que esdevé presó d'ell mateix en ser presó d'altres pobles.⁷

El fets d'octubre de 2017 afrontaren la contradicció política principal pendent a l'estat espanyol. El que s'edulcora com a «organització territorial» no és altra cosa que la consciència fosca d'una qüestió real. Així, l'espai conclusiu del llibre, dedicat a fer una comparativa entre l'independentisme gallec, basc i català (pp. 367-434), permet de situar amb perspectiva la importància de tot el procés autordeterminista endegat al Principat.

Comptat i debatut, no hi ha res que en política siga casual. Rubiralta, amb un registre àgil i directe, assoleix definir, d'una banda, el pas d'un patriotisme cultural difús a un primer «separatisme» moral (1895-1906), encara sota la radicalització catalanista, la primera «ruptura ideològica» de la qual s'esdevingué entorn de la conjuntura de 1917.

En aquest sentit, l'anàlisi exposa, en el darrer apartat del text, la capacitat organitzativa de la societat civil (la societat civil com a societat política) com a baula articuladora d'un contrapoder suficient per fer front a la resposta d'un estat de planta assimilacionista i que, com hem vist, comporta repressió policial i intoxicació jurídica.

Historia del independentismo político catalán, o la societat civil com a societat política, constitueix un assoliment historiogràfic clar derivat d'una trentena d'anys de recerca. Rubiralta posa a l'abast uns cicles i uns referents molt significatius, que alhora constitueixen un gavadal d'idees, per a poder incidir en unes perspectives de resolució del conflicte polític determinant entre Catalunya i Espanya que superen anàlisis evasives tendents al criticisme, al negacionisme i a l'oblit. Contràriament, hom pot caure, de nou, en la manca de perspectiva i de visió política i reincidir en el retorn del possibilisme (elitista) neoautonomista.⁸ Eleccions del 14F de 2021. ◀

⁷ Vegeu, en aquest sentit, l'entrevista a Fermí Rubiralta a *Gara*, 2020/12/06, pp. 20-21

⁸ Pel que fa a l'oposició de la burgesia a la independència i, afegeixo, una base intel·lectual-professional i de quadres dirigents i intermedis polítics vegeu l'entrevista a Fermí Rubiralta (per Alex Romaguera) a *Directa. Periodisme cooperatiu per la transformació social*, 507, 2020/09/16 a 29/09/ 29, p. 14